

Sectoraal overleg: de vlag dekt niet altijd de lading

Sectorale divergentie in beeld

Het Belgisch sociaal overlegsysteem wordt vaak vergeleken met een drietrapsraket (Vandeputte, 1994; Deleeck, 2003). Het dankt deze metafoor aan het feit dat de onderhandelingen over een interprofessioneel akkoord (IPA) eerst op het federale niveau plaatsvinden, vervolgens sluit men sectorale akkoorden in de Paritaire Comit es (PC's) af en ten slotte sluit men ook in sommige sectoren nog ondernemingsakkoorden. Steeds meer wordt het sociaal overleg echter gevoed door regionale of Europese invalshoeken. De traditionele piramidale structuur van de drietrapsraket blijkt onderhevig aan externe druk en evolueert meer in de richting van een concentrisch overlegmodel (Timmermans, 2007). Desalniettemin blijft België het best in te delen bij de landen met een intermediair onderhandelingsstelsel. Het zwaartepunt van de collectieve arbeidsvoorwaardenvorming ligt met andere woorden bij de sectoren (Cox, 2005). Achter deze sectorale dominantie gaat een grote divergentie schuil. Deze bijdrage tracht een duidelijker beeld te schetsen van die sectorale diversiteit en wil een licht werpen op de verscheidenheid van collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's) in individuele sectoren.

Sectorale divergentie in beeld

Werkwijze

Statistische gegevens met betrekking tot cao's en collectieve onderhandelingen zijn eerder schaars.

Om het wettelijke statuut van 'cao' te verkrijgen, dient een overeenkomst gesloten tussen een of meerdere werkgeversorganisaties en een of meerdere werknemersorganisaties, neergelegd ter registratie bij de Algemene Directie Collectieve Arbeidsbetrekkingen van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO). Deze staat in voor het dossierbeheer en procesopvolging van alle gegevens en slaat deze op in een elektronische databank. Statistische gegevens die daaruit voortkomen, vormen een bijproduct van het administratieve beheer (Bocksteins, 2007). De databank had in se geen wetenschappelijke opzet voor ogen, toch laat ze in zekere mate analyse toe. Deze databank bevat alle sectorale cao's sinds januari 1999. De cao's van drie verschillende sectoren (bouwsector, chemische nijverheid en metaalsector) werden onder de loep genomen. Het zwaartepunt van cao-onderhandelingen

bevindt zich voor deze sectoren respectievelijk op het sectorniveau, ondernemingsniveau, of op beiden (Van Ruyseveldt, 2000). Aan de hand van de elektronische databank werd telkens voor het globale sectorale niveau evenals in de drie voorge-

noemde sectoren gepeild naar een aantal indicatoren. Het tijdstip van afsluiten en de frequentie werden in kaart gebracht en de inhoud van sectorale cao's werd belicht.

Een veranderd onderhandelingspatroon

Het aantal cao's afgesloten in de paritaire (sub)comités en de Nationale Arbeidsraad (NAR) kent een dalende tendens tot 1985, waarna er sprake is van een wisselend verloop (Boucké, 2006). Dit wisselend verloop laat zich verklaren door de onderhandelingscultuur. IPA-onderhandelingen eindigen in principe tegen het einde van het pare jaar. Hierop volgen de onderhandelingen in de PC's en Paritaire subcomités (PsC's) in het onpare jaar (Bocksteins, 2007). Om korte termijneffecten uit te schakelen wordt die evolutie van sectorale cao's vaak per periode van twee jaar bekeken. Wij zoomden echter verder in op de zigzagbeweging om op deze manier een concreet beeld te krijgen van het zwaartepunt inzake sectoraal overleg binnen het tweejaarlijkse 'IPA-interval'.

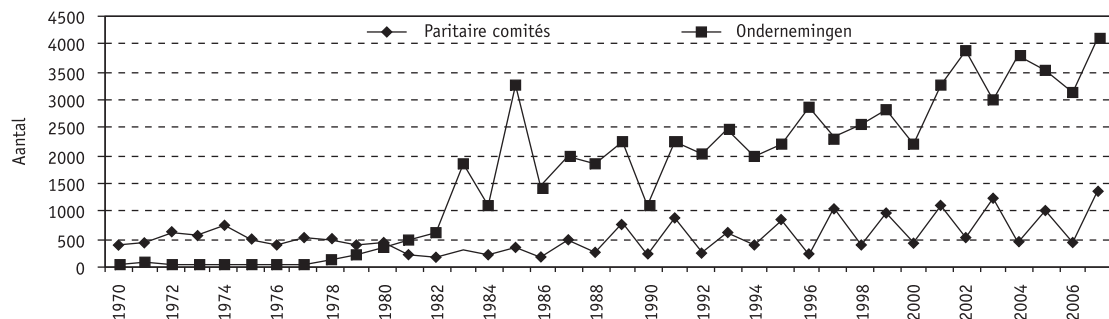
Vanaf de jaren zeventig bleek er aanzienlijk weinig onderscheid tussen even en oneven jaren. Er was een evenwichtige verhouding tussen beide jaren. Begin jaren tachtig schuift deze verhouding echter geleidelijk op. Wanneer in 1986 voor het eerst sinds 1981 terug een interprofessioneel akkoord wordt overeengekomen, vindt reeds 66% van alle sectorale onderhandelingen plaats in het daaropvolgende jaar. Voortaan moet de evenwichtige verdeling binnen elke IPA-periode plaats ruimen voor

sectorale onderhandelingen die hoofdzakelijk in het onpare jaar plaatsvinden. Sinds 1986 kwam het zwaartepunt voor het afsluiten van sectorale onderhandelingen met gemiddeld 70% in de (oneven) jaren volgend op interprofessionele onderhandelingen te liggen. Ook sinds 1999, de aanvang van de elektronische databank bij de FOD WASO, constateren we eenzelfde verhouding. Tussen 1999-2007 werden 6 167 cao's afgesloten waarvan 70,1% (4 323) in een oneven jaar en 29,9% (1 844) in een even jaar. Een verklaring laat zich mogelijk afleiden uit die andere numerieke evolutie, afgebeeld in tabel 1. De hausse in cao's op het ondernemingsniveau valt samen met het wisselend verloop van de sectorale akkoorden. Gezien de volgtijdelijkheid in het twee jaar durende proces van arbeidsvoorwaardenvorming, is het aannemelijk dat het gestegen aantal ondernemingsakkoorden voor een verschuiving zorgde in de timing waarop sectorale akkoorden werden afgesloten.

Ook in de individuele sectoren worden de globale sectorale cijfers van 70% benaderd. De chemische nijverheid vormt echter een uitzondering, respectievelijk 91% en 96% van het sectorale overleg voor arbeiders en bedienden vindt plaats in het eerste jaar volgend op interprofessionele onderhandelingen. Het afwijkende patroon van de chemische nijverheid past binnen de eerder opgezette denkpositie. cao's afgesloten binnen de chemische nijverheid bevatten slechts minimale bepalingen die vooral van toepassing zijn op werknemers in kleinere bedrijven. In dit decentrale type onderhandelingsstelsel, overheerst het collectief onderhandelen op ondernemingsniveau (Van Ruyseveldt, 2000).

Figuur 1.

Geregistreerde CAO's 1970-2007

Bron: FOD WASO

Het zwaartepunt van de arbeidsvoorwaardenvorming op het ondernemingsniveau impliceert voor een sector echter niet noodzakelijk pertinent minder sectorale akkoorden. Een nader zicht op onze drie individuele sectoren toonde aan dat dit beeld wel klopte voor arbeiders maar niet voor bedienden. Het aantal afgesloten cao's is echter een ontoereikende indicator om verhoudingen tussen individuele sectoren te schetsen. Deze mag dan wel fungeren als indicator voor het onderhandelingspatroon, de kwantiteit van het aantal afgesloten cao's zegt daarentegen nog niets over de inhoud.

De BMI der cao's

Sinds 1999 werden op sectorniveau – in alle PC's en PsC's – 6 167 geregistreerde cao's afgesloten die samen 13 618 onderwerpen insloten. Het aantal onderwerpen kent echter geen gelijk verloop aan deze van het aantal afgesloten geregistreerde cao's. Zo daalde het aantal behandelde onderwerpen in sectorale cao's sinds de IPA-periode 2001-2002 met ongeveer 38% terwijl het aantal afgesloten geregistreerde cao's in dezelfde periode 'slechts' met 12%

daalde. We wezen er eerder op dat de kwantiteit van het aantal afgesloten cao's een ontoereikende indicator is. Daarentegen krijgen we een accurater beeld indien we deze in rekening brengen met de ingesloten onderwerpen. De verhouding tussen de hoeveelheid onderwerpen ten overstaan van het aantal afgesloten akkoorden bepaalt het 'inhoudelijk gewicht' van een akkoord.

Vanaf 1999 bevat een cao gemiddeld 2,21 onderwerpen. De eerder vastgestelde discrepantie tussen even en oneven jaren laat zich ook hier optekenen. Sectorale akkoorden afgesloten in een oneven jaar bevatten gemiddeld 2,7 onderwerpen tegenover 1,1 onderwerpen per sectoraal akkoord in een even jaar. In België worden naast de generieke akkoorden (loon- en arbeidsvoorwaarden), ook veel cao's afgesloten die slechts één bepaald onderwerp als thema hebben. Op basis van bovenstaande cijfers kunnen we vermoeden, dat de generieke akkoorden eerder afgesloten worden in een jaar volgend op een IPA en dat de sectorakkoorden die één bepaald onderwerp bevatten eerder afgesloten worden in een jaar niet volgend op een IPA.

Tabel 1.

Sectorale cao-verhouding, IPA-periode 1999-2007

1999-2007	Metaal- arbeiders PC 111	Metaal- bedienden PC 209	Chemie- arbeiders PC 116	Chemie- bedienden PC 207	Bouw- arbeiders PC 124	Bouw- bedienden PC 218
oneven jaren %	72,6	65,8	91	95,7	74,8	70
even jaren %	27,4	34,2	9	4,3	25,2	30

Bron: FOD WASO (eigen bewerking)

Tabel 2.

Inhoudelijk gewicht sectorale overeenkomsten, IPA-periode 1999-2007

1999-2007	Metaal- arbeiders PC 111	Metaal- bedienden PC 209	Chemie- arbeiders PC 116	Chemie- bedienden PC 207	Bouw- arbeiders PC 124	Bouw- bedienden PC 218
Oneven jaren ond/CAO	2,7	3,5	3,2	3,3	2,2	3,1
Even jaren ond/CAO	0,6	1	1,7	0,5	1,2	0,8

Bron: FOD WASO (eigen bewerking)

In onze sectoren spant de chemische nijverheid de kroon met gemiddeld 3,1 onderwerpen per sectoraal akkoord. De metaal- en bouwsector volgen met respectievelijk 2,3 en 2,0 onderwerpen per sectoraal akkoord. De chemische nijverheid sluit dus gemiddeld inhoudelijk 'zwaardere' akkoorden af. We dienen ook hier echter te nuanceren. Onze sectoren behandelen meer onderwerpen per akkoord in de oneven jaren ten overstaande van de even jaren. Tevens bevatten cao's van toepassing op bedienden pertinent ook meer onderwerpen dan deze van toepassing op arbeiders (tabel 2).

De onderhandelingsmaterie

De inhoud van een cao bestaat uit normatieve en obligatoire bepalingen. Waar de eerste tot doel hebben de individuele en collectieve betrekkingen tussen werkgevers en werknemers vast te leggen, regelen de tweede de rechten en verplichtingen van de contracterende partijen. Maar waar handelen cao's dan concreet over? We beschouwen hierbij de top vijf, om ons niet te ver te leiden, van alle onderwerpen ingesloten in cao's afgesloten in alle PC's en PsC's tussen 1999-2007.

Tabel 3.
Onderwerpen Sectorale Akkoorden 1999-2007

Onderwerpen Sectorale Akkoorden 1999-2007	%
1. Loon	9
2. Fonds voor bestaanszekerheid (FBZ)	7,3
3. Voltijds brugpensioen > 55 jaar	6,7
4. Werkgeversbijdrage	6,2
5. Vorming en opleiding	5

Bron: FOD WASO (eigen bewerking)

Het relatieve aandeel van deze vijf onderwerpen blijft soortgelijk bij cao's die onderhandeld worden in een jaar volgend op een IPA. Opvallend is echter dat het Fonds voor Bestaanszekerheid (FBZ) bij deze akkoorden een minder pertinente plaats inneemt en met 6,3% terugzakt naar een vierde plaats. De verklaring toont zich in de akkoorden die afgesloten worden in het tweede jaar na een IPA. Hier blijkt het FBZ absolute koploper met 13,3%. De werkgeversbijdrage valt weg uit de top vijf en het tijdskrediet doet hier zijn intrede.

Ook de sectoren laten diversiteit in hun onderhandelingsmaterie optekenen. Hier maken we daarenboven het onderscheid tussen arbeiders en bedienden. Bij de arbeiders behoren loon en FBZ tot de meest ingesloten onderwerpen in de sectorale cao's, zij het in iedere sector wel in een andere mate. Binnen de metaalsector blijkt de werkgeversbijdrage (11,4%) het meest behandelde onderwerp, gevolgd door FBZ (7,5%) en loon (7,0%). Die laatste is met 9,6% wel het frequentst aangehaalde onderwerp binnen de chemische nijverheid, waar vervolgens brugpensioen (8,8%), FBZ (6,7%) vooraf gaat. In de bouwsector ten slotte vormt FBZ (11,9%) de voornaamste materie samen met vorming en opleiding (9,5%). Loon bezet hier slechts een vijfde plaats (4,5%). Richten we onze analyse nog nader, merken we in de oneven jaren het volgen van het globale plaatje, terwijl in de even jaren een grotere diversiteit naar boven komt. Hier prijken onderwerpen zoals een eindejaarspremie en functieclassificatie (metaal); arbeidsduur en syndicale vorming (chemie) of brugpensioen (bouw) bovenaan het lijstje.

Naast loon blijkt de werkgeversbijdrage het meest te worden onderhandeld in de bediendencao's van onze sectoren. Net zoals bij de arbeiders komen deze wel in een andere mate aan bod. Enkel bij de metaalsector nemen loon en werkgeversbijdrage de top twee in met respectievelijk 10,0% en 9,0%. Daarnaast blijken evenzeer vorming en opleiding (9,0%) en tijdskrediet (7,0%) hoog op het lijstje te staan. Binnen de chemische nijverheid volgen brugpensioen (10,1%) en sociale vrede (8,1%) het meest behandelde loon (12,8%) en gaan ze werkgeversbijdrage (6,8%) vooraf. De bedienden binnen de bouwsector vallen onder het PC 218 (aanvullend nationaal paritair comité voor bedienden) wat een 'rest-PC' is. We laten deze dan ook buiten beschouwing in deze korte analyse om geen vertekend beeld te geven. Evenals de arbeiders merken we onderscheid in de afgesloten onderwerpen in een even dan wel een oneven jaar. Hoofdzakelijk komt in deze laatste tijdskrediet (metaalsector, bouwsector) aan bod evenals aanvullende pensioenen, eindejaarspremie (metaalsector) en sociale vrede (bouw). Binnen de chemische nijverheid werden quasi alle sectorale cao's in de oneven jaren gesloten, de enkele akkoorden in de even jaren omvatten voornamelijk loon.

Sectorale divergentie in het veelvoud

Diversiteit binnen sectoraal overleg situeert zich op meerdere vlakken en is niet louter een verhaal van een dominant niveau van overleg. De timing, inhoud en ook frequentie van sectorale cao's blijken te variëren per sector en per werknemersstatuut. Door sectorale divergentie in de besluitvormingsprocessen krijgen dezelfde sociale overlegorganen een ander soortelijk gewicht. Het mag duidelijk zijn dat een ondernemingsraad in de chemische nijverheid een andere orde van belang geniet dan deze uit de bouwsector. De onderhandelingscultuur en het dominante overlegniveau binnen het besluitvormingsproces zorgen voor een devaluatie of appreciatie van de verschillende overlegorganen binnen eenzelfde institutioneel kader. Deze vaststelling heeft dan ook beleidsmatige gevolgen. Het doorschuiven van een dossier naar sectoraal niveau voor de uitwerking van een regeling, zal een diverse impact hebben in de sectoren naargelang hun eigen besluitvormingscultuur, de timing van het doorschuiven evenals het onderwerp. De participatie en invloed van de verschillende sociaaleconomische actoren in dossiers zal variëren door het soortelijk gewicht van de overlegorganen waarin zij zetelen. Sectorale eigenheid en diversiteit zijn dan ook factoren die in deze in acht moeten worden gehouden.

Manu Mus
Vakgroep Politieke Wetenschappen
Universiteit Gent

Bibliografie

- Bocksteins, H. 2007. Het collectief onderhandelen in cijfers. In G. Cox, M. Rigaux & J. Rombouts (Eds.), *Collectief onderhandelen*: 67-85. Mechelen: Kluwer.
- Boucke, T. 2006. *De Belgische vakbonden uitgedaagd? Een politicologische analyse van de evolutie van hun machtspositie*. Onuitgegeven doctoraatsverhandeling. Gent: Vakgroep Politieke wetenschappen, Universiteit Gent.
- Cox, G. 2005 De Belgische 'anomalie'. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, 15(1): 33-38.
- Deleeck, H. 2003. *De architectuur van de welvaartstaat opnieuw bekeken*. Leuven: Acco.
- Timmermans, P. 2007. *Het sociaaleconomisch overlegmodel, 10 veranderingen, 10 lessen!* Brussel: VBO-uitgave.
- Van Ruysseveldt, J. 2000. *Het belang van overleg. Cao-onderhandelingen in België*. Leuven: Acco.
- Vandeputte, T. 1994. *Het interprofessioneel sociaaleconomische overleg 1986-2005*. Brussel: VBO-uitgave.